

Hrvatski petrarkisti

Jurkovac, Monika

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:624380>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Monika Jurkovic

HRVATSKI PETRARKISTI

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Monika Jurkovic

HRVATSKI PETRARKISTI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Davor Piskač

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Francesco Petrarca.....	4
3. Kanconijer i petrarkizam.....	5
4. Zašto latinski humanizam dopušta razvoj Petrarcina vernakularnoga lirizma?.....	8
5. Hrvatski petrarkizam i njegovi najvažniji predstavnici.....	11
4. 1. Šišmundo Šiško Menčetić.....	13
4. 2. Džore Držić.....	15
4. 3. Hanibal Lucić.....	17
4. 4. Dominko Zlatarić.....	19
6. Ostali hrvatski petrarkisti.....	20
7. Zaključak.....	22
8. Popis literature.....	23

1. Uvod

Talijanski književnik i humanist Francesco Petrarca autor je djela *Kanconijer* u kojem je opjevao ljubav prema ženi Lauri de Noves i tako stekao svjetsku slavu. Oponašanje Petrarčina pjesništva, takozvani petrarkizam, proširio se u mnoge svjetske književnosti, pa tako i u hrvatsku renesansnu književnost zbog geografske i kulturne bliskosti s Italijom. U više naraštaja, hrvatski pjesnici, primjerice Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić i ostali, pisali su po uzoru na Petrarca i njegove sljedbenike i tako stvorili nezaobilazno poglavlje u hrvatskoj renesansnoj književnosti koje je i dandanas vrijedan predmet istraživanja.

Cilj ovoga rada je predstaviti najvažnije značajke petrarkizma kroz zbirku pjesama *Kanconijer*, zatim usporediti navedene značajke s hrvatskim petrarkističkim pjesama i uvidjeti do kojih promjena dolazi te prikazati književno-povijesnu i kulturnu ulogu petrarkizma u hrvatskoj književnosti. Rad je strukturiran u nekoliko poglavlja: najprije donosimo kratak životopis Francesca Petrarce, osnovne značajke i elemente petrarkizma uz analizu *Kanconijera* te naposljetku donosimo kronološki pregled hrvatskih petrarkista i njihovih najznačajnijih djela u usporedbi s Petrarčinim *Kanconijerom*. U radu je za polazište istraživanja odabran *Kanconijer* Francesca Petrarce, *Zbornik Nikše Ranjine*, antologija *Hrvatski petrarkisti* te povijesti književnosti raznih autora koji pobliže opisuju ovu temu.

2. Francesco Petrarca

Francesco Petrarca, talijanski književnik i pisac, rođen je u Arezzu 1304. godine u firentinskoj obitelji koja je zbog političkih progona u 14. stoljeću bila primorana otići u francuski grad Avignon: „Dvije godine pošto mu je otac, kad i Dante, bio prognan iz Firence, rodio se u Arezzu nepuna četiri stoljeća poslije Dantea“ (Čale, 1974, 1072). Petrarca je studirao pravo u Montpellieru i u Bologni, ali navedeni studij nikada nije završio. Živio je u raznim europskim gradovima, od Padove do Pariza, radio je u službi crkvenih i svjetovnih uglednika te moćnika, no „pjesnik je nadasve pazio na svoju nezavisnost odbijajući službe i obveze koje bi mogle sputati njegovu slobodu“ (Čale, 1974, 1074).

U Rimu je 1341. godine ovjenčan lovorovim vijencem. Svoja djela pisao je pretežito na latinskome jeziku, a to su *Moja tajna* (*Secretum meum*, 1342.-1343.), *O znamenitim muževima* (*De viris illustribus*, 1338.-1399.), latinski spjev *Afrika* (*Africa*, 1338./1339.-1342.), no njegovo daleko najpoznatije djelo, djelo koje mu je donijelo svjetsku slavu je

zbirka ljubavnih stihova na talijanskome jeziku, *Kanconijer* posvećen Lauri de Noves „koja je također zbog toga postala svojevrsnom legendarnom osobom svjetske književnosti“ (Solar, 2003, 118). Veliki petak 6. travnja 1327. godine možemo smatrati ključnim i sudbonosnim trenutkom Petrarčina života, tada je naime u crkvi sv. Klare u Avignonu ugledao Lauru i odlučio joj posvetiti svoje ljubavne pjesme: „Bio je šesti travnja godine 1327. kad je u avinjonskoj crkvi svete Klare vidio Lauru, ženu nadahnjiteljicu koju je uzdignuo do simbola slave, neispunjenu, idealnu, duhovnu i senzualnu, opsesivnu i fatalnu ljubav“ (Čale, 1974, 1075).

Znameniti Francesco Petrarca preminuo je 1374. godine u Arquì kraj Padove: „...zatekla ga je smrt, 19. srpnja 1374.: našli su ga za radnim stolom, glave klonule na knjigu“ (Čale, 1974, 1083). Petrarca je tako ostao zapamćen kao utemeljitelj humanizma, začetnik renesanse, veliki talijanski književnik koji je svojim najvažnijim djelom *Kanconijerom* utjecao na druge nacionalne književnosti te pokrenuo petrarkizam, oponašanje njegova pjesništva.

3. *Kanconijer* i petrarkizam

Kanconijer možemo smatrati Petrarčinim intimnim dnevnikom u kojem on opisuje ljubav prema idealiziranoj ženi Lauri od njihova prva susreta, kada se u nju zaljubio. Pravi naziv *Kanconijera* su „*Rime sparse (Razasute rime; stari bi naši rekli možda Pjesni rasute)*“ talijanski je naslov knjige preuzet iz prvog stiha uvodnog soneta, a djelo se u definitivnoj redakciji vatikanskog rukopisa latinskim naslovom zove *Francisci Petrarcae laureati poetae Rerum vulgarium fragmenta*“ (Čale, 1974, 1105). Pjesme, od kojih je velika većina ljubavne tematike, raspoređene su u dva dijela, za Laurina života, koje nosi naziv *Za života gospođe Laure* i nakon njezine smrti od kuge, koje nosi naziv *Poslije smrti gospođe Laure*. *Kanconijer* se sastoji od 317 soneta, 29 kancona, 9 sestina, 7 balada i 4 madrigala, a Milivoj Solar, autor djela *Povijest svjetske književnosti*, naziva Petrarca „majstorom pjesničkog zanata“ (Solar, 2003, 119). S obzirom na broj pjesama i njihov raspored unutar *Kanconijera*, ne nalazimo simboličnost brojeva kao što je to uobičajeno u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*. U središtu pjesnikove inspiracije nalazi se Laura, no Petrarca naglasak također stavlja i na vlastite misli, osjećaje i dvojbe. Bez obzira na to što je Laura bila supruga i majka, Petrarca je javno iskazivao koliko je opčinjen njenom vanjskom i unutarnjom ljepotom, on nam uz pomoć stihova želi približiti i opisati vlastitu patnju zbog neostvarene ljubavi, donosi cijeli spektar raspoloženja, sumnji i nadanja. Osjećaji i raspoloženja proizašla iz stihova donose nam mnoge

antiteze, njegova ljubav i osjećaji prema Lauri su sukob idealnog i stvarnog, vječnog i prolaznog, duhovnog i nagonskog: „U *Kanconijeru* se iz pjesme u pjesmu sukobljavaju suprotnosti između realnog i idealnog, nagonskog i duhovnog i neprestance se u lirskim izljevima vezanim za bezbroj situacija svejednako u krugu izmjenjuju: očaj i nada“ (Čale, 1974, 1107).

Francesco Petrarca postao je tako utemeljiteljem petrarkističke pjesničke škole i začetnik petrarkizma, odnosno oponašanja vlastite lirike. Frano Čale u djelu *Kanconijer* u kojem se nalazi prijevod Petrarcina najpoznatijega djela, donosi i zanimljivo poglavlje *Petrarca i petrarkizam* u kojemu napominje kako u književnosti postoji rijedak primjer koji bi pokazao širenje utjecaja određenoga književnoga pravca, kao što je to postigao petrarkizam, šireći se po drugim dijelovima Europe i u Hrvatskoj: „Zbog toga se za petrarkizam s pravom može reći da je teška i beskonačna tema“ (Čale, 1974, 1136). Petrarkizam se proširio u gotovo sve europske književnosti i s vremenom imao sve veći broj svojih sljedbenika, stoga valja napomenuti i kariteanski petrarkizam te bembistički petrarkizam. Kariteanski petrarkizam naziv je dobio prema imenu katalonskoga pjesnika Benedetta Garetha Caritea koji se zalagao za opću tradiciju trubadurske lirike, a bembistički petrarkizam dobio je ime prema talijanskom pjesniku Pietru Bembu koji je zagovarao strogo oponašanje Petrarkine poezije. Frano Čale kariteanski petrarkizam naziva prvom fazom petrarkizma i navodi kako je važan njegov prodor u hrvatsko pjesništvo, a bembistički petrarkizam navodi kao drugu fazu petrarkizma i ističe kako je on izvršio utjecaj na Hanibala Lucića, Dinka Ranjinu i Dominka Zlatarića. Kao takav, petrarkizam je zahtijevao uglavnom istu ili sličnu tematiku koja je najčešće obuhvaćala patnju i bol zbog neuzvraćene ljubavi, idealizirane opise ženske ljepote, veliki spektar osjećaja i još mnogo toga.

Za analizu petrarkizma i petrarkističkih pjesama važno je znati prepoznati tipične motive navedene pjesničke škole, a to su idealizirana ženska ljepota, ljubav na prvi pogled, bol zbog neuzvraćene ljubavi, pjesnikova slava steknuta pisanjem o gospoји i drugo. U pjesmi *Io son già stanco di pensar sí come* primjerice možemo zapaziti bol zbog neuzvraćene ljubavi koju pjesnik izražava kroz ove stihove: „Kad samog me bez pratnje opazila / svilenu omću za mene je stkala“ (Čale, 1974, 291). Kroz stihove „Ona zacijelo bješe rajska dika / Takav zaborav stekoh / zanijet božanskom slikom“ (Čale, 1974, 347) vidimo koliko je pjesnik očaran i obuzet gospojinom ljepotom te u kojoj je mjeri idealizira. Pjesnikova bol često postaje neizdrživa, „kol'ko je surov i težak gubitak“ (Čale, 1974, 683), pa moli gospoју da što prije ode s ovoga svijeta. U Petrarcinim pjesmama možemo vidjeti kako često spominje Apolona, „samo što Apolonu nije / drago da dičit grane zimzelene / i smrtni jezik preuzetno

smije“ (Čale, 1974, 17), jer Apolon označava simbol pjesničke slave, no trenutak prvoga susreta govori u kojoj je mjeri Petrarca bio oduševljen Laurinom ljepotom i koliku je pažnju pridavao tom sudbonosnom susretu: „Bijaše dan kad sunce zrake gasne, / jer svoga tvorca bilo mu je žao, / uhićen kada bjeh, a nisam znao, / jer svezaše me, gospo, oči krasne“ (Čale, 1974, 13).

Petrarca pri opisu Laurine ljepote koristi ustaljene metafore, primjerice oči, „kad spaziše joj višnju lijepost oči“ (Čale, 1974, 33). U pjesmi *Erano i capei d'oro a l'aura sparsi* nalaze se dvije izuzetno važne Petrarcine ustaljene metafore, a to su kosa, „Rasuo bješe lahor zlatne vlasi“ (Čale, 1974, 253) i andeoski hod, „To ne bješe hod zemaljskog stasa, / već andeoski“ (Čale, 1974, 253). Tu su i druge važne metafore, poput koraka, zvijezda i ostaloga. Članak *Opis ženske ljepote u pjesničkoj tradiciji europskih balada i u petrarkističkim pjesmama* Simone Delić, važan nam je jer Delić uspoređuje lirske opise ženske ljepote u petrarkističkim pjesmama hrvatske i španjolske književnosti te opaža kako se u obje književnosti naglašava vanjski izgled, ali i duhovna kvaliteta gospoje, kao i opisi njene odjeće. Delić se posebno osvrće na ljepotu ženskoga lica u petrarkističkim pjesmama: „Ljepota dijelova ženskog lica predstavljena je mineralnim metaforama i poredbama ljepote lica s dragim kamenjem, koraljima ili biserima, primjerice. Dvočlana struktura tih usporedbi u tradicijskom pjesništvu podsjeća na slične strukture u petrarkističkim pjesmama koje, naravno, poznaju i mnogo složenije slike“ (Delić, 2017, 52).

Frano Čale antiteze smatra važnom stavkom petrarkizma: „...jedna od najlakše uočljivih i najčešćih crta u Petrarkinu govoru, preuzeta iz tradicije klasičnog i srednjovjekovnog latinskog jezika“ (Čale, 1974, 1153). Često u pjesmama nalazimo dva pojma koji se međusobno suprotstavljaju, primjerice *život/smrt*, *svjetlost/tama*, *rat/mir*: „Ja nemam mira, a u rat ne hrlim; / led sam, a gorim“ (Čale, 1974, 381). Također moramo napomenuti kako su česte upotrebe oksimorona i hiperbola. Petrarca često spaja dva nespojiva pojma, primjerice *živa smrt* ili *slatka bol*, no često svoju patnju i osjećaje preuveličava: „Otkada sva veselja / rastanak s njome u plač mi je vrgo, / svu slast iz svoga života sam strgo“ (Čale, 1974, 683). Čale je zamijetio i kako petrarkistički lirski izraz obiluje i parovima riječi, pogotovo pridjeva, navodi kako se zamjećuje nabrajanje i binarističko artikuliranje, odnosno ponavljanje dvočlanih sintagmi ili dvočlanih stihova. Upravo navedena nabrajanja, ponavljanja, česta upotreba antiteza, hiperbola i oksimorona, Frano Čale naziva Petrarcinim elokvencijama.

Kad promatramo oblik Petrarcina soneta, najprije moramo razjasniti okolnosti koje su dovele do njegova postanka. Postanak talijanskoga soneta seže u 13. stoljeće, on se najprije nazivao „*sonetto di domanda, sonetto di risposta*“ (Lozovina, 1909, 54), odnosno sonet upita i sonet odgovora jer bi pjesnik, pokretač razgovora napisao jednu strofu, a drugi pjesnik bi napisao drugu strofu, odnosno odgovorio na prethodnu strofu. Postojali su udvostručeni i utrostručeni soneti te repati soneti, no začetak talijanskoga soneta vežemo uz sicilijansku pjesničku školu, nastalu u prvoj polovici 13. stoljeća u Palermu: „Središtem ove literarne djelatnosti bijaše Palermo, prijestolnica Fridrika II. Carevim je pogodovanjem i nastala ta oponašalačka škola - koju književna historija krsti sicilijanskom“ (Lozovina, 1909, 39). U sicilijanskoj pjesničkoj školi pisane su pjesme ljubavne lirike u kojima su bili prisutni elementi provansalske trubadurske poezije i udvorno pjevanje te iskazivanje ljubavi nedostižnoj gospoји. Nastankom sicilijanske pjesničke škole oblikovan je pučki pjesnički talijanski jezik, afirmiran je jedanaesterac, no teško je odrediti jezičnu stranu ljubavne lirike proizašle iz sicilijanske škole čija se djela nalaze u jednom vaticanskom zborniku: „ima u njoj provençalske sicilijanskih, puljiških toskanskih i inih talijanskih elemenata“ (Lozovina, 1909, 44). Pjesnici u navedenoj pjesničkoj školi uglavnom su bili dvorski dužnosnici, a ističu se Giacomino Pugliese, Pier delle Vigne, Guido delle Colonne, Rinaldo d'Aquino te Giacomo (Jacopo) da Lentini, najzaslužniji pjesnik navedene škole i začetnik soneta kojega je Petrarca afirmirao i učinio dijelom talijanske tradicije. Petrarcin sonet čini četrnaest jedanaesteraca podijeljenih u dva katrena i dva terceta. Rima je u katrenima najčešće ukrštena (ABAB ABAB) ili obgrljena (ABBA ABBA), dok u tercetima prevladava raspored CDC DCD.

4. Zašto latinski humanizam dopušta razvoj Petrarcina vernakularnoga lirizma?

Humanizam označava razdoblje od početka 14. stoljeća do kraja 16. stoljeća u kojem nailazimo na obnovu klasične rimske i grčke kulture, jednom riječju antičke kulture, ali i na „spoj poganske i kršćanske filozofije, naglašen optimizam naspram srednjovjekovnom mističnomu pesimizmu“ (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662>, pristup ostvaren 23. 6. 2020.). Duh humanizma od 15. stoljeća preuzima „talijanska knjiga, jer je ona nadalje sve humanističke tečevine usvojila za sebe u XVI. stoljeću“ (Lozovina, 1909, 288). Renesansa se kao kulturno-povijesni period nadovezuje na prethodno razdoblje, razdoblje humanizma te također kao i humanizam, najviše se razvija u središnjoj i sjevernoj Italiji. Ponovna pojava pastoralne književnosti, procvat epike, utjecaj antičkih autora su samo neke od odlika renesanse, no u kontekstu ovoga poglavlja najbitnije je da istaknemo utjecaj

latinskoga jezika u renesansi: „No upravo je novo normiranje latinskoga kroz povratak klasičnim uzorima omogućilo da u XVI. stoljeću prema istomu modelu počne proces odvajanja književnih oblika europskih jezika od dijalekata, kako u jezičnoj praksi literarnoga stvaralaštva tako i u prvim teorijskim pokušajima jezične sistematizacije“ (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662>, pristup ostvaren 23. 6. 2020.).

Povezanošću humanizma i renesanse te njihovih diskursa u petrarkizmu bavio se Aileen A. Feng, autor knjige *Writing beloveds, Humanis Petrarchism and the Politics of Gender*. Autor navedene knjige ističe namjeru i glavnu ideju njegove knjige: „*Writing Beloveds* recovers the influentially gendered inflections of the earliest form of Petrarchan imitation - humanist Petrarchism in Latin - by recovering texts not normally associated with the conventions of poetic Petrarchism“ (Feng, 2017, 7). U uvodu navedenoga djela Feng nam iznosi dijeliće tri različita pisma: pismo Laura Quirinija Isotti Nogaroli iz sredine 15. stoljeća, pismo Laure Cerete Nazariji Olympici iz 1486. godine te pismo Pietra Bemba Mariji Savognan iz 1500. godine. Sva navedena pisma imaju isti cilj i isti model pisanja: „Italian poet laureate Francesco Petrarca's lyrical model of unrequited love“ (Feng, 2017, 4). Pisma Laura Quirinija, pismo Laure Cerete i pismo Pietra Bemba pobliže nam opisuju glavne karakteristike petrarkističke ljubavne poezije: „the silent, chaste beloved's war against the wounded poet-lover, the tension between sacred and profane love, the paradoxical state of inner turmoil that can only be expressed through oxymora, and idealized female beauty and virtue“ (Feng, 2017, 4). U kontekstu tri navedena pisma, autor se pita zašto latinski humanizam dopušta razvoj Petrarcinoga vernakularnoga lirizma, odnosno pisanje stihova na talijanskome jeziku u još prisutnom ozračju humanizma i njegove priklonjenosti latinskome jeziku. Osim pisama, vernakularno treba povezati i s Ciceronom, rimskim govornikom, filozofskim piscem i državnikom koji je dao velik doprinos latinskome jeziku. Ciceronov period trajao je od 70. godine prije Krista do 43. godine nakon Krista: „Cicero's influence on Latin prose was so great that subsequent prose, not only in Latin but in later vernacular languages up to the 19th century, was either a reaction against or a return to his style“ (<https://www.britannica.com/art/Ciceronian-period>, pristup ostvaren 23. 6. 2020.). U pismima između Laura Quirinija i Laure Cerete Feng zapaža sljedeće: „Quirini portrays her as such despite the fact that the social context of Latin humanism - intellectual exchange between educated men and women - is completely foreign to the Petrarchan original, which reifies the one-way relationship between the sexes: Petrarch speaks, Laura is silent“ (Feng, 2017, 4). Laura Cereta u pismu namijenjenom Nazariji Olympici, Nazariju naziva svojom sestrom, što možemo protumačiti na dva načina: sestra može označavati Olympicu kao redovnicu što

povezujemo sa zavjetom čednosti, ženskom vrlinom prisutnom u liku Petrarcline Laure, a s druge strane to možemo protumačiti kao intelektualnu povezanost između dviju žena koja zamjenjuje koncept neuzvraćene ljubavi, neizostavan dio Petrarcline poezije. Pietra Bemba Feng naziva ocem petrarkizma te navodi sljedeće: „The *immagine* (image) he describes in his letter has a double referent: Savorgnan had sent him a portrait of herself, which replicated the image he already carried in his heart. The *dono* (gift) that he holds above all others is thus both her love (symbolized by the image in his heart) and physical portrait she has sent“ (Feng, 2017, 6). *Immagine* i *dono* naziva recipročnom razmjenom i jednosmjernom paradigmom Petrarcline ljubavi i čežnje koja je utemeljena u *Kanconijeru*.

Feng sva navedena pisma smatra zanimljivima i upečatljivima: „each writer adapts Petrarchan rhetoric to diverse social - rather than exclusively poetic - discourses“ (Feng, 2017, 6) te navodi kako se petrarkizam rapidnom brzinom proširio van Europe na druge kontinente te kako je posebno forma soneta izvršila utjecaj na mnoge književnike poput Williama Shakespearea, Johna Donnea i Garcilasa de Vegu. Primjerima navedenih pisama, autor nam želi ukazati te razjasniti politički utjecaj na pisanje i izražavanje u muških i ženskih autora na temelju stvarne korespondencije koju naziva „male-female interaction“ (Feng, 2017, 7) i pritom u vlastitu svrhu istraživanja, osvrće se na period između neolatinskoga humanizma te Petrarce i renesanse, što nam pomaže pri povijesnoj kronologiji i društvenoj funkciji Petrarčina oponašanja čiji vrhunac pratimo u doba visoke renesanse. Učenje poezije, povijesti, filozofije, govorništva i gramatike bilo je namijenjeno dječacima koji su potjecali iz aristokratskih obitelji kako bi na koncu postali uzornim građanima, a djevojke, odnosno žene, nisu smjele prisustvovati takvome programu, no u 16. stoljeću žene započinju objavljivanje vlastite ljubavne poezije, počinju se također izražavati petrarkističkim načinom izražavanja, ali učlanjuju se također u razne novonastale akademije: „What was seen as a morally edifying education in men could potentially corrupt women and undermine their female virtues: the women of fluent tongue is never chaste“ (Feng, 2017, 209).

Na pitanje „Zašto latinski humanizam dopušta razvoj Petrarčina vernakularnoga lirizma?“ možemo odgovoriti proučavanjem više aspekata svakodnevnoga života nakon Petrarce. Važna je stavka u tome proučavanju društveni život, nadolazeća afirmacija žena u književnosti i društvu uopće, a autor knjige *Writing Beloveds* u više navrata ističe važnost spolova: „It shows how Petrarchan poetic conventions were apart of a social discourse that played a fundamental role in prescribing gendered identities in relation to power and agency“ (Feng, 2017, 7). Petrarčin vernakularni lirizam moramo povezati i s tadašnjim političkim prilikama, ali važno je istaknuti ulogu latinskoga jezika i ulogu humanizma i renesanse kao

umjetničkih razdoblja: „The implementation of a new linguistic norm rooted in Petrarch's vernacular lyric poetry defines female intellectuality against masculine identity in an unsettling way. In the same way that Ciceronian Latin and its model of male *amicitia* defined homosocial relations for centuries, humanist Petrarchism became a social discourse that mediated gendered dialogues“ (Feng, 2017, 13).

5. Hrvatski petrarkizam i njegovi najvažniji predstavnici

Hrvatski petrarkizam nastaje u doba renesanse i ne treba čuditi što se pojavio u Hrvatskoj jer je tome pomogla bliska geografska i kulturna povezanost Hrvatske s Italijom: „Na tu osnovu punim intenzitetom uskoro će naići i nailaziti poticaji i utjecaji novih kulturno-književnih tokova i kretanja koji su dolazili uglavnom iz Italije, a među kojima će na jednom od važnijih mjesta biti petrarkizam“ (Bogišić, 2007, 8). Hrvatski se petrarkizam razvijao usporedno s humanističkom poezijom na latinskome jeziku i glagoljaškom književnosti, no on je kao „književni pokret i pjesnička škola vrhunsko pjesničko ostvarenje na narodnom jeziku, zreo pjesnički govor ne samo u novom duhu, koncepciji i odnosu nego i u svome narodnome mediju, koji je u renesansnim vremenima izbio u prvi plan“ (Bogišić, 2007, 13). Slobodan Prosperov Novak u djelu *Povijest hrvatske književnosti, Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.* napominje nam kako ne postoji europska književnost koja svoj pjesnički jezik nije temeljito gradila na temelju petrarkizma, što nas opet dovodi do Petrarcina velika uspjeha kojega Prosperov Novak naziva „diviniziranim utemeljiteljem čijem su se lovorovu vijenci svi klanjali“ (Prosperov Novak, 1997, 142).

Petrarkizam se najviše razvio u hrvatskim obalnim gradovima na području Dubrovačke Republike i mletačke Dalmacije, odnosno u Dubrovniku, Splitu, Zadru te na otoku Hvaru, a „petrarkiziranje je bilo namijenjeno višim slojevima plemstva i građanstva i gdje je njegov socijalni naboj završavao u relativno uskom krugu vršnjaka i vrsnica“ (Prosperov Novak, 1997, 143). Najčešće su teme hrvatskoga petrarkizma ženska ljepota, ljubav na prvi pogled, udvaranje, ljubavna patnja i bol zbog neuzvraćene ljubavi, dok osjećaji i doživljaji variraju od nadanja, ushita i velike sreće do čežnje, boli i sjećanja. Pjesme su uglavnom pisane dvostruko rimovanim dvanaestercima, a „Jezik prvih petrarkista bio je svojevrсна asimilacija, preuzimanje intelektualne jezične nadgradnje srednjovjekovne pismenosti - književnosti označavajući pri tome već od početka stanovitu ravnotežu čakavskog, štokavskog i kajkavskog elementa“ (Bogišić, 2007, 14). Veliku ulogu u hrvatskome petrarkizmu odigrao je i talijanski jezik jer nekoliko je naših petrarkista, o kojima

će biti poimence riječi kasnije, pisalo vlastitu poeziju na talijanskome jeziku: „U jasnoj humanističkoj koncepciji talijanski jezik, kao i latinski, ulazi kao medij kulturno-historijskog, znanstvenog i književno-pjesničkog opredjeljenja“ (Bogišić, 2007, 24). Stihovi naših petrarkista govore o idealiziranoj ženskoj ljepoti koja se uspoređuje s nebeskim pojavama, gospoja na glavi često ima vijenac, ima bijeli, visoki vrat, rumene obraze, pjesnik je naziva *gospojom* ili *diklicom* i čudi se kako je još živ od njene beskrajne ljepote. Gospoja je dakle svojom vanjskom i unutarnjom ljepotom uzdignuta na razinu ideala i simbola: „Ona je sunačce-srdačce, gizdava diklica, mlađahta krunica, anđelski ures, ljepos što sja, ličce biserno, ures gizdavi, svitli pozor, srca cvil, biser bili, cvit gizdavi, ljuvena rados, trudahta bol, đilj pribili, krunica od slave, zora bila, venčac uresni, đilj gizdavi, zraka sunčana, sjaj zvizde, jelenčac“ (Bogišić, 2007, 36). Hrvatski petrarkist tako ne pokazuje samo vlastitu zaljubljenost i ljepotu gospoje u koju se zagledao, „nego istodobno u prvi plan stavlja vlastiti odnos i vlastito raspoloženje prema životu i življenju općenito ističući često u prvi plan problem svog mjesta i položaja u društvu i svijetu“ (Bogišić, 2007, 23).

Rafo Bogišić u knjizi *Hrvatski petrarkizam* petrarkista naziva „humanistom na narodnom jeziku“ te navodi kako je prividno u prvom planu ljubav i prelijepa gospođa, a zapravo je glavna tema hrvatskih petrarkističkih pjesama pjesnik, „njegova sudbina i njegov život“ (Bogišić, 2007, 24). Shodno tim obilježjima, razvili su se kriteriji izražavanja i specifična tehnika pisanja, stoga je naš petrarkizam „bio valjda presudno značajan za kontinuitet hrvatske književnosti, što će reći za evoluciju jezika i sposobnosti književnog očitovanja“ (Čale, 1974, 1149). O velikoj važnosti petrarkizma za hrvatsku renesansnu književnosti pisao je i Marin Franičević u djelu *Povijest hrvatske renesansne književnosti*: „Posebno Petrarca i petrarkizam znače veoma mnogo za europsku kulturu baš zato što su dali snažan kreativni impuls europskim književnostima, među kojima je i hrvatska, koje nisu bile tupo epigonske, nego su u svojim maticama ostale izvorne“ (Franičević, 1983, 99).

U hrvatskoj književnosti poznate su dvije generacije petrarkista. Džore Držić i Šiško Menčetić predstavljaju prvu generaciju petrarkista i njihove su pjesme sadržane u *Zborniku Nikše Ranjine*: „to je zbornik raznovrsnog i različitog pjesničkog skladanja jednoga vremena i jednoga stila“ (Bogišić, 2007, 69). Dolazi do nasljedovanja tema i motiva iz Petrarcine poezije, no naši pjesnici ipak pišu dvostruko rimovanim dvanaesterce. Druga generacija petrarkista čiji je predstavnik Hanibal Lucić, pojavljuje se u 16. stoljeću i za razliku od prve generacije, pojavljuju se drugi pjesnički oblici i razlikuju se teme. Od iznimne je važnosti *Zbornik Nikše Ranjine*, zbornik koji obuhvaća pjesme koje je od 1507. godine zapisivao dubrovački vlastelin Nikša Ranjina. Navedeno djelo naziva se često i *Dubrovačkim*

kanconijerom, a ujedno je i najstariji petrarkistički zbornik. Sastoji se od dva dijela, u prvom dijelu nalaze se pjesme Šiška Menčetića i Džora Držića, a u drugom dijelu nalaze se pjesme anonimnih pjesnika 15. i 16. stoljeća. Treba naglasiti kako postoje različite periodizacije hrvatskoga petrarkizma kojima nisu skloni svi književni kritičari i oni koji su istraživali navedenu temu, primjerice u Leksikonu Marina Držića nailazimo na pomalo drugačiju podjelu: „Hrvatski petrarkizam prošao je kroz sve tri faze: kariteansku (Ranjinin zbornik, Šiško Menčetić, Džore Držić, Marin Krističević, Andrija tzv. Zlatar, Nikola Nalješković, Marin Držić), bembističku (Hanibal Lucić, Dinko Ranjina, Sabo Bobaljević, Juraj Bizanti, Ludovik Paskalić, Miho Monaldi, Dominik Zlatarić) i manirističku (Horacije Mažibradić, Ivan Mršić)“ (<https://leksikon.muzej.marindrzic.eu/petrarkizam/?highlight=petrarkizam>, pristup ostvaren 23. 6. 2020).

5. 1. *Šišmundo Šiško Menčetić*

Dubrovački vlastelin i plemić Šišmundo Šiško Menčetić rodio se 1457. godine. Smatra se kako je pohađao školu na latinskom i talijanskom jeziku i moguće je da mu je „učiteljem u Dubrovniku bio Tideo Acciarini, učitelj Marka Marulića i prijatelj Jurja Šižgorića“ (Prosperov Novak, 1997, 148). 1521. godine započeo je obnašanje kneza Dubrovačke Republike, a izuzetno nam je važan jer Menčetić „u *Zborniku Nikše Ranjine* ima najveću zastupljenost“ (Prosperov Novak, 1997, 148).

Kao što je već spomenuto, najviše njegovih pjesama sačuvano je u *Zborniku Nikše Ranjine* nastalom 1507. godine, a poznat nam je i drugi dio Menčetićeve poezije, to je „rukopis koji se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije, a pronašao ga je Kukuljević. Prvi dio rukopisa potječe negdje iz sredine XVII. stoljeća, a nosi naslov *Pjesni Šiška Vlahovića*, a drugi je već citirani *Eiusdem Sigismundi*“ (Franičević, 1983, 237). Menčetićeve su pjesme pisane dvostruko rimovanim dvanaestercem „bez Marulićevskog ponavljanja rime“ (Franičević, 1983, 237), podijeljene su na troslogove te se najčešće temelje na „čakavskom dijalektalnom tipu, koji pjesnik vješto stilizira, uključujući u nj i brojne štokavske oblike“ (Prosperov Novak, 1997, 152). Menčetićevi stihovi najčešće su ljubavne tematike, no nailazimo i na religiozno-refleksivnu tematiku u manjoj mjeri. Većina njegovih stihova su prepjevi talijanske petrarkističke lirike, no Franičević navodi kako se Menčetić ipak potrudio ostati izvoran, njegovi su stihovi „uvijek prilagođeni ne samo našoj versifikaciji nego i našem poetskom, leutaškom, začinjačkom izrazu pa i shvaćanju“ (Franičević, 1983, 241). U Menčetićevoj poeziji često ćemo naići na akrostihe, oni su „dokaz da je nastanak njegovih

pjesama najčešće bio povezan sa stvarnim ljubavnim jadima i situacijama“ (Prosperov Novak, 1997, 151) jer se u njegovim akrostihovima pojavljuje preko 25 ženskih imena od kojih su Kata, Mara, Franica i Petrunjelica samo neka. Najčešći motivi na koje nailazimo u Menčetićevim pjesmama su ljubav prema djevojci iznimne ljepote, topos prvoga susreta (najčešće je to ispod njena prozora), čežnja i patnja zbog neuzvraćenih osjećaja, zazivanje Boga za pomoć i pravdu, udvarački pokušaji, a raspoloženja koja ga prate su „čežnja i radost zbog sitnih znakova nježnosti i bol za još nedostignutom ili izgubljenom naklonošću vile, odnosno gospoje“ (Franičević, 1983, 147). Ljepotu gospoje uspoređuje s „bilo kojom biblijskom ili mitološkom divom“ (Franičević, 1983, 246), a u prvom redu uspoređuje je s Dijanom, Rebekom i Rahelom. Za Menčetićevu poeziju tipično je ponavljanje istih sintagmi, motiva i riječi, a nailazimo i na antiteze i metafore. Smiljka Malinar u članku *Diskursi Ranjina zbornika i njihov jezični izraz* navodi kako se u Menčetićevoj lirici može naći i erotskih mottiva koji podsjećaju i vuku korijen na klasične predstavnike takve vrste lirike, no kako ta veza nije izravna, već se nadograđuje: „U tako proizvedenome sinkretističkom amalgamu nazire se i shema *gradus amoris*, hijerarhije očitovanja ljubavne interakcije što ju je srednjovjekovlje ustanovilo na podlozi Ovidijeve *Ars amatoria*“ (Malinar, 2011, 113).

Možemo izdvojiti dvije pjesme koje će nam najviše dočarati karakteristike i obilježja Menčetićeve poezije, pjesma *Blaženi čas i hip* te pjesma *Prvi pogled*. Pjesma *Blaženi čas i hip* prepjev je 61. soneta (*Benedetto sia l'giorno, e 'l mese, et l'anno*) u Petrarčinu *Kanconijeru* i napisana je u 16 dvostruko rimovanih dvanaesteraca u kojima dubrovački pjesnik ponavljanjem epiteta *blaženi* izražava i blagoslivlja trenutak kada je voljena žena ušla u njegov život. U oči upadaju tipična petrarkistička obilježja, ponavljanja, antiteze, nabranjanja dvostiha: „Menčetić nije reproducirao izraziti polisindetični sustav izvornika, ali je ponavljanje prve riječi dvostihova s odgovarajućim rečenicama kojima su one antecedent izveo asindetično, što je također Petrarkina i petrarkistička značajka“ (Čale, 1974, 1162). Stihovima „Blaženi čas i hip, najprvo kad sam ja / vidil tvoj obraz lip, od koga slava sja“ (Peakić-Žaja, 1975, 53) nam opisuje ljubav na prvi pogled i često nabraja riječi poput *časa*, *hipa*, *obraza*, *noći* i *dana*, a *dan* i *noć* su ujedno i antiteze. Ljubavno stanje u kojem se pronašao liši ga sna i ističe ga hiperbolom, „cić tvoje ljubezni, za koju gubljah san“ (Peakić-Žaja, 1975, 53), a gradacijom riječi *plač* i *suze* ističe bol zbog neuzvraćene ljubavi i što on ne može biti taj koji će gospoji pružiti ljubav. Druga pjesma koju valja spomenuti je pjesma *Prvi pogled* gdje susrećemo taj famozan topos prvoga susreta, koji je u Menčetića najčešće prozor: „S jutra, dim, na prozor pogledat općah ja, / ter tada moj pozor u taj čas pozri tja“ (Peakić-Žaja, 1975, 46). Glavna tema pjesme je pjesnikov susret s prelijepom ženom koju naziva

vilom, njezin je vrat bijel, gospoja je na čelu ostavila dva zlatna pramena, a vrh njezina čela ukraasio je vijenac. Pjesma sadrži akrostih koji otkriva Menčetićevo ime, pisana je dvostruko rimovanim dvanaestercima parnom rimom, iako je u petrarkista uobičajena ukrštena ili obgrljena rima i sadrži mnogo motiva prirode poput zore, proljeća, zelena lišća, što zajedno s motivima ljepote njegove vile tvori skladnu i lijepu cjelinu.

Ovaj Dubrovčanin koji je preminuo 1527. godine za Prosperova Novaka predstavlja „sljedbenika trubadura s napuljskog dvora“ (Prosperov Novak, 1997, 150), dok ga Franičević smatra „tipičnim leutaško-petrarkističkim pjesnikom“ (Franičević, 1983, 240). Iako je većina njegovih pjesama svedena na pjevanje o zaljubljivanju, prvom susretu i boli koju neuzvraćena ljubav donosi, Šiško Menčetić ostao je zapamćen kao predstavnik prve faze hrvatskoga petrarkizma te „najstariji od poznatijih hrvatskih renesansnih pjesnika“ (Franičević, 1983, 235).

5. 2. *Džore Držić*

Drugi predstavnik prve faze hrvatskoga petrarkizma, suvremenik Šiška Menčetića, hrvatski pjesnik i dramatičar Džore Držić (1461.-1501.), potječe iz Dubrovnika i ističe se njegovo vrlo dobro obrazovanje. Naime studirao je pravo, a poznavao je i latinski jezik i književnost. Veliki dio svoga života posvetio je svećeništvu: „Međutim, kako je uglednoj dubrovačkoj građanskoj porodici Držića pripadao protektorat nad crkvama Svih Svetih (Dömino) u Dubrovniku i Sv. Petra na otoku Koločepu, Džore je bio predodređen za svećenika te je još kao klerik dobio rektorat nad spomenutim crkvama“ (Franičević, 1983, 248).

Pretpostavlja se kako je Držić započeo pisanje svojih petrarkističkih pjesama pred kraj 15. stoljeća, preciznije oko 1480. godine. Držić je pisao na latinskome jeziku, no sačuvali su se i njegovi stihovi na hrvatskome jeziku. Najstariji je izvor njegovih pjesama *Zbornik Nikše Ranjine*, a drugi rukopis Držićevih pjesama „potječe iz druge polovine XVII. stoljeća, ali se očito radi o mnogo starijem izvorniku iz kojega je prepisivao i Ranjina“ (Franičević, 1983, 251). Ponekad se u literaturi spominje takozvani *Dublinski zbornik* kojim je potvrđeno autorstvo još dvanaest Držićevih pjesama. Držić je teme i motive poezije preuzeo od Petrarce, no u duhu hrvatskoga petrarkizma pisao je dvostruko rimovanim dvanaestercima „složenim u distihe, tercine, katrene i, vrlo rijetko, strofe sa šest stihova“ (Jukić, 1998, 137), no moramo napomenuti kako u Držićevoj poeziji nailazimo na prve hrvatske jamske jedanaesterce. Dubrovački pjesnik pisao je na narodnome jeziku i u njegovim pjesmama nailazimo na tipične

izraze, primjerice *ča*, *zač* ili *krozač*, koje drugi petrarkisti ne koriste u toliko mjeri kao Džore Držić. Središnja je tema Držićevih pjesama ljubav, on pjeva o svojoj gospoји i njezinoј ljepoti koja je uzdignuta na razinu božanskoga, ističe čežnju, vlastitu tugu i ranjivost zbog neostvarene ljubavi, „njegova je gospoја na jednostavniji i prirodniji način *draža od zlata* i *lipša ner prolitje*“ (Franičević, 1983, 252), a ponekad se u Držićevim pjesmama može naići i na refleksivne motive, poput prolaznosti života i smrti. Prosperov Novak uspoređuje Menčetićevu gospoју i Držićevu gospoју te dolazi do zaključka kako će Držićeva gospoја u većini slučajeva biti „neharna i glavni joj je grijeh što se nije odveć osvrtała na uporna ljubavnikova uvjeravanja“ (Prosperov Novak, 1997, 153). Najpoznatije petrarkističke pjesme Džora Držića su *Grem si, grem, Draža je od zlata, Od jele u gori, Gizdava ma vilo, List od divojke*, a petrarkističke elemente nailazimo i u Držićevoj eklogi *Radmio i Ljubmir*. Držićeva gospoја ima rajsko lice, zlaćanu kosu, oči joj sjaje kao zvijezde, usta su joj rumena, visoka je i tanka, ne postoji djevojka na ovome svijetu kojoj je Bog podario toliko ljepote, a ujedno je i najljepša među svim vilama. Pjesnik se pita kako da izdrži udarce Kupidovih strelica jer smrt zada vilin pogled, osjeća se kao labud koji je ustrijeljen, no ipak ne može odoljeti njenom slatkom govoru što uspoređuje s padanjem mane s neba. Njezina iznimna ljepota pojačava njegovu čežnju, bol, patnju što „dočarava antitetičnim izričajem (*život/smrt, svjetlo/tama, noć/dan, radost/žalost, pakao/raj, san/java...*)“ (Jukić, 1998, 139), a kako bi razbio monotoniju dvanaesteraca Držić upotrebljava i „anadiploze (kao u pjesmi *Vila kâ mnom vlada*) ili epifore (*Gdi može sunačce, Perena strilice, Ni mnih tač da sminje*)“ (Franičević, 1983, 256). Za razliku od Menčetića koji u akrostihovima navodi ženska imena, u Držićevim pjesmama nailazimo na akrostihove koji otkrivaju varijacije pjesnikova imena, primjerice *Gjoreta, Gjore, Gjoreti* ili *Gjori*.

Poezija Džora Držića spoj je narodne poezije i gradske leutaške poezije, smatra Franičević, a mi možemo zaključiti kako su stihovi navedenoga pjesnika izrazito važni za hrvatsku petrarkističku liriku i hrvatsku renesansnu književnost uopće. Zbog bogatstva riječi i izraza koje je koristio u pjesmama, zbog iznimno lijepih opisa gospoје, zbog raznovrsnosti raspoloženja i osjećaja koje donosi ljubav prema gospoји, Džore Držić važna je ličnost hrvatske starije književnosti.

5. 3. Hanibal Lucić

Hrvatski pjesnik i dramatičar rodom s Hvara, Hanibal Lucić, rođen je 1485. godine i ne postoji mnogo podataka o njegovome obrazovanju. Pretpostavlja se da se najprije školovao kod hvarskih dominikanaca, a da je zatim daljnje školovanje stekao u Italiji. Shodno tome, Lucić ne samo da je poznao dobro talijansku književnost, već i „hrvatsku srednjovjekovnu glagoljsku pismenost, a isto tako i usmenu narodnu poeziju, posebno gradsku popijevku“ (Franičević, 1983, 364). Često se spominje kao *judex Phariae* (sudac Hvara), a možemo pretpostaviti kako je svoje prve stihove započeo pisati u prvom desetljeću 16. stoljeća.

U 22 naslova koliko ih sadrži Lucićev kanconijer *Pisni ljuvene*, nailazimo najviše na petrarkističke pjesme (*Jur nijedna na svit vila*, *Vilo, ka imaš moć* i druge), a ostalo čine drama *Robinja*, pjesma *U pohvalu grada Dubrovnika*, poslanice koje je Lucić pisao Frani Natalisu Božićeviću, Jeronimu Martinčiću i ostalim pjesnicima te epistola *Pariž Heleni*. *Pisni ljuvene* tiskane su nakon pjesnikove smrti, a tiskao ih je Lucićev sin Antun 1556. godine u Veneciji. Franičević smatra kako je Lucić svoje petrarkističke pjesme napisao odmjereno i galantnije za razliku od prve generacije hrvatskih petrarkista, što ga ujedno čini posebnijim i odvažnijim od ostalih pjesnika i uvodi nas u novu fazu hrvatskoga petrarkizma. Pretpostavlja se da je ta elegancija i drugačija koncepcija pjesama preuzeta od njegovih uzora, Pietra Bemba i Lodovica Ariosta, no u Lucićevoj poeziji „prisutna je i naša domaća versifikacija, usmena i pisana, narodna i pučka, gradska, leutaška poezija, srednjovjekovna, glagoljska, začinjavačka pismenost i hrvatska ljubavna petrarkistička lirika“ (Franičević, 1983, 367). Tomislav Bogdan slaže se s time, no s druge strane, Slobodan Prosperov Novak u djelu *Povijest hrvatske književnosti, Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.*, smatra kako Lucićev kanconijer nije pravi kanconijer s obzirom na heterogenost njegova sadržaja: „On je iako ga je pisac opremio završnom pokajničkom pjesmom, tek pišćeva antologija iz koje su izbačeni svi porodi od tmine i svi tragovi bluda i vježbe“ (Prosperov Novak, 1997, 296). Lucićev jezik također je novina, on je kombinacija hvarske čakavštine i srednjovjekovne pismenosti. Lucićevi osmerci drugačiji su od osmeraca kojima su pisali dubrovački pjesnici 16. stoljeća, razlikuju se po „trohejskoj inerciji (dubrovački je osmerac više pod utjecajem dvanaesterca) i jačom naglašenošću četvrtog iktusa“ (Franičević, 1983, 370).

Pjesma *Jur nijedna na svit vila* smatra se najljepšom i najboljom pjesmom hrvatske renesanse ljubavne poezije, ona je jedna od „najčvršćih lirskih struktura starije književnosti“ (Prosperov Novak, 1997, 300). Na Lucićevu najpoznatiju pjesmu osvrnuo se i Tomislav Bogdan u članku *Jur nijedna na svit vila - novo čitanje*, on je naziva „zacijelo najpoznatijom

ljubavnom pjesmom, ako ne i lirskom pjesmom općenito, naše starije književnosti, a vjerojatno i jednu od najvažnijih pjesama u hrvatskoj književnosti uopće“ (Bogdan, 2014, 125). *Jur nijedna na svit vila* nastala je sjedinjavanjem elemenata iz različitih književnih tradicija i škola, no ne treba smatrati kako se radi o prijevodu već neke poznate pjesme, već se ostvaruje „odnos tekst-književni postupak, odnosno tekst-semiotički sistem, tj. tekst-diskurzivna praksa ili konvencija“ (Bogdan, 2014, 146). Motiv navedene pjesme je idealizirana ženska ljepota, Lucić postepeno opisuje fizičke karakteristike svoje vile, a svaka od deset strofa posvećena je detaljima fizičkih karakteristika. U svim strofama dolazi do ponavljanja istih stihova na početku i na kraju strofe, što nazivamo simplokom. Lucićevo je srce *zatravila* vila prelijepih tamnih očiju koje mogu odagnati tugu iz ljudskoga bića i time nam sugerira kako ljepota i ljubav njegove vile imaju nadnaravnu moć. Na vrhu njenoga vedra čela nalazi se kruna, njene su obrve tanke i crne i ima rumena usta. Viline zube Lucić je opisao usporedbom „Zubići su drobnji, gusti / Kako biser ki se sklada“ (Peakić-Žaja, 1975, 105) te također usporedio vilin govor s padanjem mane s neba. Obuzima ga čežnja i ljubomorani je na onoga tko će imati prilike griliti njen bijeli i gladak vrat: „Srića ga će prem zagarlit / Živiti će život sladak“ (Peakić-Žaja, 1975, 105). Lucić zatim prelazi na opis njenih grudi, prsti, hoda i držanja te u zadnjoj strofi zaključuje kako bi bilo šteta da tako lijepa vila ostari: „Ne daj vrime da ju shara / Do skončanja svega svita“ (Peakić-Žaja, 1975, 106). Bogdan drži do toga kako je Hanibal Lucić za kompoziciju ove pjesme mogao biti nadahnut talijanskom lirikom, pohvalu gospe na kraju strofe povezuje s pjesmama Džora Držića, a temeljit i podroban opis ženskoga tijela uspoređuje sa starofrancuskim viteškim epovima. Što se tiče kompozicije strofa, mišljenja je kako je „Lucić valjda ponavljanjem stihova na kraju strofe, osim postizanja simetričnosti, htio rekreirati osobit završetak sheme rimovanja u oktavi“ (Bogdan, 2014, 145).

Hanibal Lucić preminuo je 1553. godine i bez obzira na to što njegov kanconijer sadrži dvadeset i dvije pjesme, on se unatoč tome smatra jednom od najboljih i najljepših zbirki ljubavnih pjesama u hrvatskoj renesansnoj lirici, a i u hrvatskoj književnosti uopće. Možemo zaključiti kako je Lucićev poetski izraz, način kompozicije pjesama, struktura pjesama, spajanje elemenata iz raznih književnih tradicija, dovelo do osvježanja u hrvatskoj petrarkističkoj lirici te otvorilo put njezinom daljnjem razvitku.

5. 4. Dominko Zlatarić

Dubrovački prevoditelj i pjesnik Dominko Zlatarić (1558.-1613.) nezaobilazan je pri proučavanju hrvatskoga petrarkizma. Studirao je filozofiju i medicinu u Padovi te bio rektor na padovanskome sveučilištu, a Zlatarićevo obrazovanje zaslužno je za njegov književni rad, poznavanje talijanskoga, latinskoga i grčkoga jezika. Prijateljevanje s raznim pjesnicima i književnicima, primjerice s Dinkom Ranjinom, Marojem Mažibradićem ili Sabom Bobaljevićem, znatno će utjecati na njegovo književno stvaralaštvo, a posebice na poeziju.

Dominko Zlatarić pisao je na hrvatskom i na talijanskom jeziku, autor je brojnih petrarkističkih pjesama, ali autor je i prijevoda djela *Elektra* te *Aminta*. U navedenim prijevodima možemo vidjeti utjecaje *cinquecenta*, ali Franičević smatra kako su vidljivi i naši utjecaji, primjerice „domaća petrarkističko-leutaška poezija“ (Franičević, 1983, 657). Zlatarićev kanconijer *Pjesni razlike* objavljen je nakon njegove smrti, a sadrži 137 pjesama i dokazuje kako je Zlatarić pisao pod utjecajem Pietra Bemba, petrarkističko-leutaške poezije i začinjačke poezije. Zlatarićeve pjesme u kanconijeru mogu se podijeliti u tri skupine: prva skupina predstavlja takozvana *nadgrobja* u kojima izražava žalost za Mihom Monaldijem, Marojem Mažibradićem, Dinkom Ranjinom i drugima, druga skupina predstavlja pjesme koje je Zlatarić posvetio ostalim Dubrovčanima, a treću skupinu pjesama je Zlatarić „napisao u smrt svojih rođaka“ (Franičević, 1983, 663). Mnogi književni kritičari povezuju Zlatarićeve petrarkističke pjesme s Cvijetom Zuzorić, dubrovačkom pjesnikinjom koja je svojom ljepotom začarala um mnogim muškarcima toga doba. Rafo Bogišić u djelu *Hrvatski petrarkizam* navodi kako je Zlatarić oduvijek bio oduševljen Cvijetinom ljepotom, a zatim joj je 1597. posvetio „svoj prijevod Ovidijeve pjesme *Smrt Pirama i Tizbe*“ (Bogišić, 2008, 64). S obzirom na to da bembizam označava „vraćanje Petrarki“ (Franičević, 1983, 658), onda u Zlatarićevim pjesmama također nailazimo na ustaljene metafore, motive, i stilska sredstva koja su tipična za petrarkizam. U pjesmi *Hitro tajim i pokrivam*, Zlatarić nam otkriva kako gori u živome ognju zbog lijepe vile, u pjesmi *Krasnu te svršeno i dragu Bog sazda* nailazimo na *blaženi čas i hip* koji nas odmah asocira na Petrarku i Menčetića, a pjesma *Tebi se dah u dar i nijesam veće moj* „slobodna je interpretacija Bemba“ (Franičević, 1983, 661). Bez obzira na slijeđenje petrarkističkih, odnosno bembističkih elemenata, Franičević smatra kako Zlatarićevim stihovima „nedostaje snage i dubine, često djeluju iskreno i doživljeno, ali, zbog nedostatka jačeg ličnog tona, i monotono“ (Franičević, 1983, 660).

Dominko Zlatarić jedan je od najboljih renesansnih pjesnika, ali ne treba zanemariti niti njegov prevodilački rad. Njegova ljubavna lirika obuhvaća tipične petrarkističke motive i

raspoloženja, nastala je sjedinjavanjem elemenata bembizma, leutaške i začinjavačke tradicije pjesništva te tako stvorila važan dio hrvatske renesansne lirike.

6. Ostali hrvatski petrarkisti

Oca hrvatske književnosti, hrvatskoga književnika i autora brojnih djela poput *Institucije*, *Evangelistara*, *Pedeset priča* ili *Judite*, Marka Marulića, također možemo smatrati petrarkistom što nam potvrđuje Rafo Bogišić u djelu *Hrvatski petrarkizam*: „Na hrvatski jezik preveo je dva Petrarkina soneta, to su sonet LXVI. *Poiche voi ed io piu volte abbiám provato* (*Pokli ja i vi jesmo iskusili*) i sonet koji stoji kao završna molitva Bogu, a ispred Molitve Djevici - *I'vo piangendo i miei passati tempi...* (*Plaču svud hodeći minuto življenje*)“ (Bogišić, 2007, 18). Bogišić u prilog Marulićevu petrarkizmu stavlja i kanconu *Vergine bella, che di sol vestita* koju je Marulić preveo u heksametrima i pentametrima.

Dubrovački latinist Karlo Pucić autor je zbirke pjesama *Knjižica elegija u pohvalu djevojke Agneze* koja je tiskana krajem 15. stoljeća. U navedenoj zbirci nalaze se četiri elegije posvećene djevojci Agnezi u kojima Pucić naglašava ponesenost i očaranost ljepotom djevojke, opisuje svoje stanje nakon susreta s njom i često ponavlja „petrarkističku ideju plamena, ognja“ (Bogišić, 2007, 19). Franičević ističe kako u naslovima Pucićevih pjesama nailazimo na petrarkističko-leutaške elemente poezije, primjerice „udvaranje gospoји i iste rane i ognji, uzdasi i tuženja vječnog zarobljenika ljubavi“ (Franičević, 1983, 304).

Iliju Crijevića, dubrovačkoga *poetu laureatusa*, Franičević naziva „gorljivim sljedbenikom latinskih muza“ (Franičević, 1983, 312), ali u njegovom djelu *Elegiam ad Flaviam* ipak možemo nazrijeti petrarkističke elemente. Zlatne vlasi, bijeli vrat, prsa bijele boje sugeriraju Flavijinu ljepotu, „kao i petrarkisti spominje i mramor (*lubrica marmora*), a očajan zbog Flavijine okrutnosti opominje Flaviju kako život brzo prolazi, mladost će proći pa će i ona ostarjeti“ (Bogišić, 2007, 20).

O ljubavnoj poeziji Mavra Vetranovića nemamo puno podataka i nemamo pouzdanih podataka, no znamo kako je kao dobar poznavatelj petrarkističke poezije i sam započeo svoju poeziju u vidu petrarkizma: „počeo je s ljubavnim pjesmama, ali je, ne zna se kada, leut zamijenio elegičnim guslama“ (Franičević, 1983, 335). S druge strane, Antun Pavešković Vetranovića svrstava u drugi naraštaj hrvatskih petrarkista zbog drugačijega petrarkističkog izraza jer temu proširuje „zrelim zanimanjem za sudbinu čovjeka, umjetnika i naroda posebno produbljujući pitanja i smisao čovjekove egzistencije“ (Pavešković, 2012, 59). Rafo Bogišić u članku pod naslovom *Mavro Vetranović i Nikola Nalješković*, uspoređuje dvojicu književnika

i njihov književni rad. Također potvrđuje kako je Vetranović najprije započeo s pisanjem ljubavnopetrarkističke poezije, a kako se zatim okrenuo pisanju ekloga, maskerata i poslanica te ističe kako je Vetranović „iskazao glavno obilježje petrarkističke škole“ (Bogišić, 1988, 14) pogotovo u pjesmama *Moja plavca* i *Pjesanca muzam*.

Hrvatskoga pjesnika Andriju Zlatara, Dubrovčanina za kojega se pretpostavlja da je rođen krajem 15. stoljeća, često se miješalo s Andrijom Čubranovićem, no na kraju je ustanovljeno kako se ne radi o istoj osobi. Prosperov Novak Andriju Zlatara naziva „još jednim od stanovnika *Ranjinina zbornika*“ (Prosperov Novak, 1997, 161) jer se Zlataru pripisuje 57 pjesama u navedenom zborniku, pisanih dvostruko rimovanim dvanaestercima s mnogim petrarkističkim elementima. Marin Franičević osvrnuo se na važnost Andrije Zlatara: „Moglo bi se, dakle, reći da ni Andrija Zlatar nije bio bez talenta, čak ni po onomu što je spasio Nikša Ranjina“ (Franičević, 1983, 274).

Iako je Nikola Nalješković, dubrovački književnik i znanstvenik, najpoznatiji je po svojim maskeratama i komedijama, ne možemo ga isključiti niti kao petrarkista. Njegov ljubavni kanconijer koji se sastoji od 178 pjesama napisan je po uzoru na leutašku pisanu tradiciju, a Nalješković je dobro svladao i „školu najstarijih dubrovačkih petrarkista, koji su mu u kanconijeru bili glavni poticaj“ (Prosperov Novak, 1997, 357). U dvostruko rimovanim dvanaestercima pjevao je o ljepoti gospoje koja ga je začarala, pjevao je o vlastitim ljubavnim jadima i o ljubavnoj sreći koja vrlo kratko traje.

Sabo Bobaljević Mišetić, hrvatski pjesnik rodom iz Dubrovnika, pisao je petrarkističke stihove na hrvatskom i na talijanskom jeziku. Njegovi stihovi na hrvatskome jeziku slabo su očuvani, a u svega njih nekoliko možemo zapaziti kako su napisani osmercima te kako se njihova raspoloženja kreću od početne zanesenosti do osamljenosti i tuge. 1589. godine tiskan je kanconijer na talijanskome jeziku pod nazivom *Rime amorose pastorali et satire*, a s obzirom na to da je njegov pjesnički opus često bio prožet pjesmama koje su govorile o patnji i bolu, možemo ga smatrati „prvim velikim hrvatskim lirikom boli“ (Prosperov Novak, 1997, 480).

Kotoranin Ludovik Paskalić, koji se nekad naziva Pasković ili Paskvali, važan nam je zbog zbirke pjesama *Pučke rime* (*Rime volgari di M. Ludovico Pascale da Catharo Dalmatino*) iz 1549. godine. Navedena zbirka pjesama sadrži pjesme različita karaktera, no u njemu ćemo naići i na sedam pjesama petrarkističkoga karaktera, dok se u dvije pjesme spominje djevojka Silvija. Paskalićevi su uzori bila „djela njegovih suvremenika Pietra Bemba i Jacopa Sannazzara“ (Prosperov Novak, 1997, 345), a u zbirku pjesama uvrstio je i pohvalnicu piscu Hanibalu Luciću.

Petrarkistički pisac i filozof Miho Monaldi podrijetlom iz Dubrovnika, pisao je isključivo na talijanskome jeziku i možemo izdvojiti dva njegova najvažnija djela: zbirka pjesama *Rime* iz 1559. godine te spis o ljepoti *Irene overo della Bellezza* iz 1599. godine. Zbirka pjesama *Rime* složena je „po ondašnjem običaju, od ljubavne i nabožne lirike“ (Franičević, 1983, 695) i važno je istaknuti kako je Monaldijeva lirika bila bliska Ranjininoj i Bobaljevićevoj, a u spisu o ljepoti *Irene overo della Bellezza* „raspravlja o ljepoti u stilu svog vremena, ali ipak posebnu pozornost posvećuje dražesti kao osobitoj emanaciji ljepote“ (Bogišić, 2007, 54).

Sin pjesnika Maroja Mažibradića Šuljage, Horacije Mažibradić, također je poznat po opusu petrarkističkih pjesama. Poznate su nam njegove pjesme poput *Mrem tužan*, *Zatravi*, *zatravi*, *U srcu mom* ili *Nijedno zlo tečenje*, a u antologiji „*Starim piscima hrvatskim* pod Horacijevim imenom štampano je 98 pjesama ljuvenih“ (Franičević, 1983, 666). Mažibradićevo ljubavno pjesništvo slijedi tradiciju Petrarce, ali i naših hrvatskih petrarkista, u prvom redu Šiška Menčetića i Džora Držića, no „on je možda manje vješt, iako mu se ne može poreći stanovita versifikatorska okretnost“ (Franičević, 1983, 668).

U dva dijaloga napisana na talijanskome jeziku, *Dialogo della Bellezza* i *Dialogo d'Amore* tiskanima 1581. godine, Nikola Vitov Gučetić izložio je pod utjecajem novoplatonizma „estetiku svih prethodnih dubrovačkih petrarkiziranja“ (Prosperov Novak, 1997, 471). U dvama dijalozima dubrovački plemić Gučetić iznosi razne aspekte ljepote i ljubavi, raspravlja o njihovom odnosu, raspravlja o podrijetlu ljepote, a zatim „sasvim ovozemaljskim odrednicama, usporedbama i epitetima opisuje ljepotu Cvijete Zuzorić“ (Bogišić, 1997, 52).

7. Zaključak

S obzirom na to kako je petrarkizam jedan od bitnih slojeva europske renesansne književnosti i vrlo važan pravac u književnosti uopće, svojim utjecajem i širenjem na hrvatsku književnost učinio je velik doprinos. Petrarkizam se smatra prvim književnim pravcem u hrvatskoj književnosti te prvom hrvatskom pjesničkom školom. Možemo reći kako je petrarkistička škola bila samostalna jer su se naši petrarkisti prilagodili našem poetskom izrazu i tradicijama: pisali su na narodnom jeziku dvostruko rimovanim dvanaestercima uz iznimku nekoliko petrarkista koji su pisali na talijanskome jeziku, u stihovima naših petrarkista možemo naići na tipično jezično bogatstvo petrarkizma (mnoštvo epiteta, usporedbi, slika i ponavljanja), izvor i pokretač cjelokupnoga zbivanja je gospa čija ljepota

krije tjelesne i duševne značajke. U ovome radu mogli smo vidjeti pregled najpoznatijih hrvatskih petrarkista i njihovih slavnih stihova te uočiti snažan kulturni utjecaj koji je petrarkizam ostavio na hrvatsku književnost.

Postoje mnoga djela hrvatskih petrarkista koja su zagubljena, a koja bi pridonijela istraživanjima toga bitnoga stavka naše književnosti i koja bi zasigurno obogatila korpus renesansne književnosti. Još se dodatno može istražiti i točno odrediti u koje točno razdoblje smjestiti određenoga petrarkista, no razumljivo je da je to teško za odrediti jer mnogo petrarkista pisalo mješavinom raznih književnih tradicija. Iako je petrarkizam bio prijelazno razdoblje, ono je uvertira u iduća književnopovijesne epohe i nezaobilazno poglavlje hrvatske renesansne književnosti.

8. Popis literature

- 1) Bogdan, Tomislav (2014.) Jur nijedna na svit vila - novo čitanje. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 40 (1), 125-151. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=181667 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 2) Bogišić, Rafo (1988.) Mavro Vetranović i Nikola Nalješković. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 14 (1), 5-15. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152411 (pristup ostvaren 14. 5. 2020)
- 3) Bogišić, Rafo (2007.) *Hrvatski petrarkizam. Studije - rasprave - eseji*. Zagreb: Školska knjiga.
- 4) Čale, Frano (1974.) *Kanconijer*. Zagreb-Dubrovnik: Nakladni zavod Matice hrvatske, Hrvatsko filološko društvo, Liber.
- 5) Delić, Simona (2017.) Opis ženske ljepote u pjesničkoj tradiciji europskih balada i u petrarkističkim pjesmama. *Narodna umjetnost*, 54 (2), 49-68. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=282035 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 6) Feng, Aileen A. (2017.) *Writing beloveds. Humanist Petrarchism and the Politics of Gender*. Toronto: University of Toronto Press.
- 7) Franičević, Marin (1983.) *Povijest hrvatske renesansne književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

- 8) Humanizam. U: *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662>, pristup ostvaren 23. 6. 2020.)
- 9) Jukić, Sanja (1998.) *Ranjinin zbornik. Izbor*. Vinkovci: Riječ.
- 10) Lozovina, Vinko (1909.) *Povijest talijanske književnosti. Starije doba (500-1600)*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 11) Malinar, Smiljka (2011.) Diskursi Ranjinina zbornika i njihov jezični izraz. *Colloquia Maruliana*, 20 (20), 107-120. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100517 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 12) Pavešković, Antun (2012.) Mavro Vetranović i hvarski krug (problemi književnopovijesne i općekulturne kontekstualizacije). *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 38 (1), 56-72. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122204 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 13) Peakić-Žaja, Maja (1975.) *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost.
- 14) Petrarkizam. U: *Leksikon Marina Držića*. URL: <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/petrarkizam/?highlight=petrarkizam> (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 15) Prosperov Novak, Slobodan (1997.) *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- 16) Renesansa. U: *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31016> (pristup ostvaren 23. 6. 2020.)
- 17) Solar, Milivoj (2003.) *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Golden marketing.

Internetski izvori:

- 1) Bogdan, Tomislav (2014.) Jur nijedna na svit vila - novo čitanje. *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 40 (1), 125-151. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=181667 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
- 2) Bogišić, Rafo (1988.) Mavro Vetranović i Nikola Nalješković. *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 14 (1), 5-15. URL:

- https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152411 (pristup ostvaren 14. 5. 2020)
- 3) Delić, Simona (2017.) Opis ženske ljepote u pjesničkoj tradiciji europskih balada i u petrarkističkim pjesmama. *Narodna umjetnost*, 54 (2), 49-68. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=282035 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
 - 4) Humanizam. U: *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26662>, pristup ostvaren 23. 6. 2020.)
 - 5) Malinar, Smiljka (2011.) Diskursi Ranjinina zbornika i njihov jezični izraz. *Colloquia Maruliana*, 20 (20), 107-120. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100517 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
 - 6) Pavešković, Antun (2012.) Mavro Vetranović i hvarski krug (problemi književnopovijesne i općekulturne kontekstualizacije). *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 38 (1), 56-72. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122204 (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
 - 7) Petrarkizam. U: Leksikon Marina Držića. URL: <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/petrarkizam/?highlight=petrarkizam> (pristup ostvaren 14. 5. 2020.)
 - 8) Renesansa. U: *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31016> (pristup ostvaren 23. 6. 2020.)

Summary

One of the most famous Italian humanists and poets, Francesco Petrarca, had a great impact on European and Croatian literature with his work *Canzoniere*. According to *Canzoniere*, many poets started to imitate typical elements of his poetry and those followers produced the poetic style based on characteristics of Petrarca's work - petrarchism that widely spread in some European countries. The most famous representatives of petrarchism in Croatian literature are Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić and Dominko Zlatarić. Petrarchism is developed during the Renaissance in cities such as Dubrovnik, Split, Zadar and on the

island of Hvar. The most common topics of Croatian petrarchism are love at first sight, seduction, pain and suffering caused by a pretty lady named as *gospoja* or *diklica*. Most of the songs are written in Croatian language, but some of them are written in Italian language. The main purpose of this article is to depict the most important features of Croatian petrarchism and a comparison of Petrarca's *Kanzoniere* with the literature work of Croatian petrarchists. Petrarchism is an inevitable chapter of Croatian Renaissance literature and first poetic style, particularly valuable for Croatian poetry.